

ИЗАЗОВИ УТВРЂИВАЊА ПОСЕБНИХ ОКОЛНОСТИ ЗА ОДМЕРАВАЊЕ КАЗНЕ ЗА КРИВИЧНА ДЕЛА УЧИЊЕНА ИЗ МРЖЊЕ

Апстракт: Злочин из мржње представља специфичан облик криминалног деловања који, осим што нарушава лична права и слободе појединца, оставља дубоке последице на друштвену целину, подривајући принципе равноправности, толеранције и безбедности. У његовој основи налази се мотивисаност предрасудама према одређеним личним својствима жртве што га издваја као посебан вид криминалитета. Овај рад се бави анализом изазова у вези са утврђивањем посебних околности које утичу на одмеравање казне за кривична дела учињена из мржње, с посебним освртом на правни оквир Републике Србије. Такође, разматрани су кључни извори међународног права, укључујући документе Уједињених нација, Савета Европе, Европске уније и Европског суда за људска права. Посебна пажња посвећена је појму заштићених друштвених група, као и актуелним тежњама ка проширењу њихове заштите у складу са развојем савременог друштва. На крају, рад указује и на практичне проблеме приликом доказивања постојања мотива мржње у кривичном поступку, те се налашава потреба за додатним нормативним, институционалним и едукативним унапређењем у циљу ефикасније и правичније примене права у овој осетљивој области.

Кључне речи: злочин из мржње, одмеравање казне, отежавајуће околности, лична својства, Кривични законик

1. УВОД

Кривична дела учињена из мржње представљају посебно озбиљан облик криминалитета, будући да су мотивисана нетрпељивошћу према одређеној друштвеној групи или појединцу на основу њихових личних карактеристика,

* Јавни тужилац Вишег јавног тужилаштва у Новом Пазару, adnan.bacicanin@yahoo.com.

као што су раса, национална припадност, вероисповест, сексуална оријентација или нека друга лична својства. Ова кривична дела осим што нарушавају индивидуална права жртава, то озбиљно угрожавају друштвену кохезију и подстичу осећај несигурности у заједници.

Један од кључних изазова у процесуирању ових кривичних дела јесте правилно утврђивање мржње према одређеној друштвеној групи као посебне околности која утиче на правну квалификацију одређеног понашања или, пак, на одмеравање казне у зависности од конкретног кривичноправног система. Наиме, иако законодавни оквири различитих правних система препознају ту мржњу као елемент бића или отежавајућу околност, то треба истаћи да њено доказивање у пракси често наилази на бројне теоријске и практичне изазове. Препознавање мотива учиниоца, затим прибављање и оцена доказа који указују на постојање мржње, те на крају адекватна примена кривичних санкција учиниоцу, захтева крајње пажљив приступ овом проблему како од стране правосудних органа тако и од стране остале стручне јавности.

У овом раду се анализирају кључни изазови у утврђивању посебних околности за одмеравање казне за кривична дела учињена из мржње, уз осврт на међународне и домаће правне стандарде, судску праксу и евентуалне измене и допуне које би могле допринети ефикаснијем процесуирању ових кривичних дела. Разумевање ових аспеката је од суштинског значаја за унапређење правосудног система и заштиту основних људских права.

2. О ПОЈМУ ЗЛОЧИНА ИЗ МРЖЊЕ

Историјски гледано сама појава злочина који су мотивисани мржњом има вишевековно порекло. Међутим, сам појам злочин из мржње (*hate crime*) у смислу у којем данас говоримо потиче из периода од краја осамдесетих година прошлог века када је тај појам постао део званичне правне терминологије у САД-у доношењем посебног закона (*The Hate Crime Statistics Act*).¹ Овим законом је Министарство правде САД-а било обавезано да води

1 Током осамдесетих година прошлог века је у САД-у забележен значајан пораст насиља над мањинским групама што је довело до великог незадовољства у друштву које је као један од основних проблема означило недостатак прецизне евиденције о поузданим подацима кривичних дела, бележењу мотива злочина и јединствене методологије рада. У циљу решавања проблема 1990. године је донет *The Hate Crime Statistics Act* (Закон о статистици злочина из мржње) којим су се правосудни органи у САД-у обавезали да прикупљају и објављују статистичке податке о злочинима који су мотивисани расом, етничком припадношћу, вером, сексуалном оријентацијом или инвалидитетом жртве. Овај закон представља кључни тренутак у развоју борбе против злочина из мржње у САД-у, али је такође послужио широм света осталим државама и међународним организацијама као инспирација доношењу бројних закона и докумената који имају за циљ да се баве овом проблематиком.

статистику о кривичним делима мотивисаним расном, етничком, верском или сексуалном мржњом.

Злочин из мржње у Европи има специфичан правни оквир и различите приступе у државама чланицама, али је у суштини општеприхваћена дефиниција Организације за европску безбедност (у даљем тексту: ОЕБС), према којој су злочини из мржње кривична дела мотивисана пристрасношћу или предрасудама према одређеним групама људи.² Дакле, ради се о кривичним делима која се састоје од два елемента: кривичног дела као основног преступа и пристрасности као специфичног мотива у вршењу тих кривичних дела. Да би постојао злочин из мржње, неопходно је да учињено дело представља кривично дело према одредбама кривичног закона, као и да је то кривично дело мотивисано пристрасношћу према одређеној заштићеној групи. Мета може бити једна или више особа, или њихова имовина, која је намерно изабрана због неке заштићене карактеристике као што су раса, језик, религија, етничка припадност, националност или нешто друго. Које карактеристике ће национална законодавства узети као заштићене то, пре свега, зависи од посебних историјских и социјално-политичко-културолошких околности специфичних за сваку државу понаособ.³

Да бисмо боље разумели кривична дела учињена из мржње потребно је разграничити појам мржње од сличних појмова као што су презир, пристрасност и предрасуда. *Мржњу* можемо дефинисати као низ негативних емоција као што су непријатељство или нетрпељивост, односно снажно негативно осећање према објекту мржње.⁴ У психологији се *презир* дефинише као осећање које субјект осећа према некоме кога процењује недољудно вредним људским бићем,⁵ док у кривичноправној науци презир по правилу значи негативан став за који је карактеристично игнорисање, али не и предузимање неких радњи.⁶ За разлику од мржње која представља емоцију, *предрасуде* више представљају ставове праћене емоцијама него саме емоције, док *пристрасности* можемо схватити као појам који обухвата предрасуде, али са нешто већим акцентом и ка повећаној наклоности према одређеним групама.⁷ Значај дефинисања ових појмова се огледа пре свега у чињеници да се злочин из мржње често назива злочином из предрасуда или злочином из пристрасности, или пак злочином из мржње за акте који су мотивисани предрасудама или пристрасношћу. Наиме, треба истаћи да

2 OSCE, ODIHR, *Hate Crime Reporting*, <https://hatecrime.osce.org/>, 13. фебруар 2025. године.

3 OSCE/ODHIR, *Hate Crime Laws – A Practical Guide*, 2nd Edition, Poland, 2022, 15-16.

4 I. J. Navarro et al., "The Psychology of Hatred", *The Open Criminology Journal*, 2013, наведено према: М. Колаковић-Бојовић, А. Ђукановић, *Злочини из мржње у Републици Србији*, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд, 2023, 24.

5 Z. Milivojević, *Emocije – Psihoterapija i razumevanje emocija*, Novi Sad, Prometej, 2003, 340.

6 З. Стојановић, Коментар Кривичног законика, Службени Гласник, Београд, 2021, 984.

7 М. Колаковић-Бојовић, А. Ђукановић, *op.cit.*, 26.

је термин „мржња“ општеприхваћен за ову врсту кривичних дела, али и напоменути да није нужно да учинилац стварно „мрзи“ своју жртву како би учинио „злочин из мржње“, јер управо мржњу многи схватају као предрасуду, односно пристрасност.⁸ У сваком случају ради се о терминима сличног значења и изузетне узајамне повезаности.⁹

Код питања нужности постојања мржње на страни учиниоца, као субјективног обележја дела или околности релевантне за одмеравање казне, у смислу постојања злочина из мржње, треба истаћи да су могућа два модела класификације овог правног института. Први је модел дискриминаторног одабира, док је други модел личног непријатељства, односно мржње.¹⁰ Код првог модела није нужно доказивање постојања мржње или нетрпељивости на страни учиниоца, већ је довољно да је учинилац одабрао жртву због њене стварне или претпостављене повезаности са одређеном групом, док други модел захтева виши ниво, тачније, захтева исказивање личне нетрпељивости или непријатељства учиниоца према жртви, односно групи којој припада.¹¹ Више о томе ће бити речи у посебном одељку који се бави проблематиком утврђивања злочина из мржње.

У сваком случају, према најприхваћенијем значењу, уопштено можемо узети да је злочин из мржње кривично дело у којем учинилац бира жртву због тога ко је она или у шта верује. Управо због чињенице да ово бирање жртве чини кривично дело подмуклијим, те да жртви треба много више времена да се опорави од овог, него од неог другог упоредивог кривичног дела, то треба истаћи да ова кривична дела изузетно негативно утичу на поверење заједнице и подривају њену кохезију.¹² Наиме, за разлику од жртава других кривичних дела, овде су жртве одабране на основу тога шта

8 Е. Ђоровић и група аутора, *Приручник за симулацију суђења из области злочина из мржње*, Монитор, Нови Пазар, 2020, 19.

9 Ради бољег разумевања ових термина потребно је истаћи тзв. Олпортову скалу предрасуда према којој у првом степену људи са предрасудама разговарају са својим истомишљеницима о сопственим предрасудама, слободно изражавају свој антагонизам и већина људи не иде даље од ове фазе; у другом степену почиње изолација, односно избегавање припадника групе према којој гаје предрасуде; трећи степен обухвата активну дискриминацију групе; у четвртом степену се приступа насиљу, односно физичким нападима на припаднике групе; пети, најтежи степен обухвата покушај уништавања групе, у целини или делимично. G.W. Allport, *The nature of prejudice*, Vambridge, Massachusetts, 1954, наведено према: М. Колаковић-Бојовић, А. Ђукановић, *op. cit.*, 26.

10 OSCE, ODIHR, *Manual on Joint Hate Crime Training for Police and Prosecutors*, Poland, 2018, 20–21

11 М. Munivrana Vajda, „A. Šurina Marton, „Zločini iz mržnje u Republici Hrvatskoj – neki teorijski i praktični priјepori“, *Hrvatski ljetopis za kaznene znanost i praksu*, 2/2019, 397–398.

12 А. Р. Ивановић, „Превентивни аспекти члана 54а (Посебна околност за одмеравање казне за кривично дело учињено из мржње) Кривичног законика Републике Србије“, *Кривично законодавство и његова криминалистика (норма и пракса)*

представљају у очима нападача, а не ко су оне заправо, па су личност и индивидуалне карактеристике жртве од секундарног значаја, због свега тога се злочини из мржње често називају „злочинима поруке“.¹³

3. МЕЂУНАРОДНОПРАВНИ ИЗВОРИ О ЗЛОЧИНУ ИЗ МРЖЊЕ

Злочини из мржње представљају озбиљан изазов за међународну заједницу, јер угрожавају основна људска права, демократске вредности и друштвену кохезију. Међународна правна регулатива у вези са злочинима из мржње развијала се кроз рад Уједињених нација, Организације за европску безбедност и сарадњу, Савета Европе, Европске уније и Европског суда за људска права.

3.1. Стандарди Уједињених нација

Уједињене нације (УН) су развиле низ стандарда и правних инструмената који се односе на злочине из мржње, дискриминацију и заштиту људских права. Ту пре свега треба истаћи Универзалну декларацију о људским правима из 1948. године која представља основни документ међународног права о људским правима, а између осталог у члану 2 истиче да сваком припадају сва права и слободе проглашене у декларацији без икаквих разлика у погледу расе, боје, пола, језика, вероисповести, политичког или другог мишљења, националног или друштвеног порекла, имовине, рођења или других околности.¹⁴ Такође, изузетан допринос припада и Међународном пакту о грађанским и политичким правима из 1966. године који у члану 20 истиче да је сваки позив на националну, расну или верску мржњу који представља подстицање на дискриминацију, непријатељство или насиље, законом забрањено.¹⁵ Даље, треба поменути и Међународну конвенцију о укидању свих облика расне дискриминације из 1965. године која дефинише расну дискриминацију и обавезује државе да предузму законодавне, административне и друге мере за њено елиминисање, а у члану 4 обавезује чланице да кривично санкционишу сваку пропаганду засновану на идеји расне мржње и супериорности.¹⁶

(ур. М. Симовић), Српско удружење за кривичноправну теорију и праксу – Графомар, Београд – Лакташи, 2020, 246.

13 Т. Мировић, и група аутора, *Смернице за кривично понашање злочина из мржње у Републици Србији*, Мисија ОЕБС-а у Србији, Београд, 2018, 25.

14 Универзална декларација о људским правима је усвојена резолуцијом Генералне скупштине Уједињених нација 217 (III) од 10. децембра 1948. године.

15 Закон о ратификацији Међународног пакта о грађанским и политичким правима, *Службени лист СФРЈ*, бр. 7/71.

16 Закон о ратификацији Међународне конвенције о укидању свих облика расне дискриминације, *Службени лист СФРЈ*, бр. 6/67.

3.2. Регионални европски стандарди

Регионални европски стандарди у области злочина из мржње развијени су пре свега кроз правне акте и препоруке Савета Европе, Европску унију и Организацију за европску безбедност и сарадњу, али и кроз праксу Европског суда за људска права о чему ће бити речи у посебном одељку.

- а) Савет Европе (СЕ) је међународна организација које је основана 1949. године управо са циљем промовисања људских права, демократије и владавине права, па у Европи има кључну улогу у развоју правних стандарда и политика у области заштите људских права и борбе против дискриминације, а самим тим и у борби против злочина из мржње. Један од првих, а уједно и најважнијих правних инструмената је Конвенција за заштиту људских права и основних слобода из 1950. године (Европска конвенција),¹⁷ која, између осталог, чланом 14 регулише да се уживање права и слобода предвиђених у Конвенцији обезбеђује без дискриминације по било ком основу, као што су пол, раса, боја коже, језик, вероисповест, политичко или друго мишљење, национално или социјално порекло, повезаност с неком националном мањином, имовина, рођење или други статус. Такође, треба поменути да је од стране Савета Европе усвојена и Оквирна конвенција за заштиту националних мањина из 1994. године која у члану 6 предвиђа обавезу држава да предузму одговарајуће мере како би се заштитила лица која могу бити изложена претњама или дискриминацији, непријатељствима или насиљу због свог етничког, културног, језичког или верског идентитета.¹⁸
- б) Европска унија (ЕУ) је доношењем Повеље о основним правима такође забранила дискриминацију по сличним основама, али је уједно проширила и круг заштићених група, па је у члану 21 забранила дискриминацију на основу пола, расе, боје коже, етничког или социјалног порекла, генетских особина, језика, религије или уверења,

17 Закон о ратификацији Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода, измењене у складу са Протоколом број 11, протокола уз Конвенцију за заштиту људских права и основних слобода, Протокола број 4 уз Конвенцију за заштиту људских права и основних слобода којим се обезбеђују извесна права и слободе који нису укључени у Конвенцију и Први протокол уз њу, Протокола број 6 уз Конвенцију за заштиту људских права и основних слобода о укидању смртне казне, Протокола број 7 уз Конвенцију за заштиту људских права и основних слобода, Протокола број 12 уз Конвенцију за заштиту људских права и основних слобода и Протокола број 13 уз Конвенцију за заштиту људских права и основних слобода о укидању смртне казне у свим околностима, *Службени лист СЦГ - Међународни ујовори*, бр. 9/2003, 5/2005 и 7/2005 – испр., *Службени лист РС - Међународни ујовори*, бр. 12/2010 и 10/2015.

18 Закон о потврђивању Оквирне конвенције за заштиту националних мањина, *Службени лист СРЈ - Међународни ујовори*, бр. 6/98.

политичког или каквог другог мишљења, припадности националној мањини, имовине, рођења, инвалидитета, доба или полне оријентације.¹⁹ Међутим, треба истаћи да најзначајнији инструмент у борби против злочина из мржње у земљама Европске уније, али и државама кандидатима, које у циљу усклађивања свог законодавства са правом Европске уније, претендују да буду чланице, представља Оквирна одлука Савета 2008/913 PUP о борби против одређених облика и израза расизма и ксенофобије путем кривичног права. Наиме, овом одлуком се пре свега у преамбули дефинише да се мржње односи на мржњу засновану на раси, боји коже, вероисповести, пореклу, националној или етничкој припадности, док се у члану 1 и 2 предвиђа кажњивост за кривична дела повезана са расизмом и ксенофобијом, а у члану 4 предвиђа посебна обавеза држава да се за кривична дела која нису експлицитно наведена осигура да расистички и ксенофобични мотиви буду сматрани отежавајућом околношћу, или да судови моги да усму у обзир такве мотиве приликом изрицања казни.²⁰

- в) Организација за европску безбедност и сарадњу (ОЕБС) је доношењем више одлука и декларација заузела значајно место у борби против злочина из мржње, међу којим одлукама посебно треба истаћи Одлуку Савета министара број 9/09 о борби против злочина из мржње која је у потпуности посвећена овом проблему. Наиме, овом одлуком ОЕБС позива државе да усвоје, где је то прикладно, специфично прилагођено законодавство за борбу против злочина из мржње, са прописаним ефективним казнама које би узеле у обзир тежину тих злочина, да хитно процесуирају злочине из мржње и обезбеде да се мотиви осуђених препознају и јавно осуде, да предузму одговарајуће мере како би охрабриле жртве да пријаве злочине из мржње, али и уведу или додатно развију професионалну обуку за полицију, тужилаштво и судове који се баве злочинима из мржње.²¹ Значај ове одлуке огледа се и у томе да су државе, између осталог, позване да прикупљају, одржавају и јавно објављују поуздане податке и статистику о злочинима из мржње, укључујући број пријава, покренутих поступака и изречених казни, као и да одреде тачку контакта за злочине из мржње, која ће те извештаје достављати Канцеларији за демократске институције и људска права (ОДИХР). Задатак ове Канцеларије је да прати, анализира и даје подршку државама у борби против злочина из мржње, анализира трендове и даје препоруке

19 Цео текст Повеље се може преузети са интернет адресе <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:12016P/TXT>, 13. април 2025. године.

20 Цео текст Оквирне одлуке се може преузети са интернет адресе <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/?uri=CELEX:32008F0913&qid=1741005564351>, 13. април 2025. године.

21 Цео текст Одлуке се може преузети са интернет адресе <https://www.osce.org/files/f/documents/d/9/40695.pdf>, 13. април 2025. године.

државама, па је у том смислу и објављен Водич о законодавству против злочина из мржње из 2009. године. Циљ објављивања овог документа је да државама, осим дефинисања самог злочина из мржње о којем смо у претходним редовима говорили, пружи додатне смернице за развијање ефикасног законодавства против злочина из мржње и његово усклађивање са међународним стандардима.²²

3.3. Релевантне одлуке Европског суда за људска права

Европски суд за људска права (ЕСЉП) кроз своју праксу истиче обавезу држава да ефикасно истражују, процесуирају и санкционишу злочине из мржње. Неадекватно реаговање или пропуштање да се истражи, односно препозна мотив мржње може представљати кршење неких од основних права гарантованих Европском конвенцијом, а пре свих, кршење одредбе члана 14 о забрани дискриминације. За разлику од домаћих судова чији је задатак утврђивање кривице појединца, улога ЕСЉП је одлучивање о одговорности према Конвенцији,²³ па ћемо у редовима који следе укратко анализирати неке од пресуда које имају изузетан значај у утврђивању мотива злочина из мржње, али и које могу послужити као смернице у раду домаћим судовима.

У предмету *Начова и остали против Бугарске (Nachova and others v. Bulgaria)*²⁴ која се односи на случај у којем су бугарски војни полицајци лишили живота два ромска бегунца, где је представком тражено да ЕСЉП утврди да је приликом непримерене употребе силе од стране војних полицајаца дошло и до расно мотивисаног убиства. Разматрајући представку ЕСЉП је нашао да су бугарске власти повредиле одредбу члана 14 Конвенције јер „нису истражили могућност да су догађаји који су довели до смрти могли бити расно мотивисани“, док сам ЕСЉП није могао „ван разумне сумње“ утврдити да су ти догађаји „чин расистички мотивисаног насиља“. Дакле, том пресудом је стављено до знања да су бугарски надлежни органи учинили пропуст у процесуирању везано за утврђивање расистичког мотива, што указује на значај утврђивања мотива мржње а не само утврђивања самог чина насиља.

С друге стране, предмет *Шечић против Хрватске (Šečić v. Croatia)*²⁵ утврђује повреду члана 14 конвенције јер надлежни органи Хрватске нису

22 Цео текст Водича се може преузети са интернет адресе: <https://www.osce.org/files/f/documents/1/4/523940.pdf>, 13. април 2025. године.

23 М. Bošnjak, A. Grgić Boulais, „Zločin iz mržnje u praksi Europskog suda za ljudska prava“, *Hrvatski ljetopis za kaznene znanosti i praksu*, 2/2019, 320.

24 Предмет Начова и други против Бугарске (представке бр. 43577/98 и 43579/98), превод одлуке: <https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/docx/pdf?library=ECHR&id=001-140378&filename=CASE%20OF%20NACHOVA%20AND%20OTHERS%20v.%20BULGARIA%20-%20%5BSerbian%20Translation%5D%20by%20the%20Belgrade%20Centre%20for%20Human%20Rights.pdf&logEvent=False>, 21. март 2025. године.

25 Предмет Шечић против Хрватске (представка бр. 40116/02), превод одлуке: https://uredzastupnika.gov.hr/UserDocsImages/arhiva/SECIC_.pdf, 21. март 2025. године.

успели да за више од седам година идентификују нападаче на лице ромске припадности, да у свом раду нису уложили додатне напоре у циљу проналаска нападача, па чак иако су знали да се ради о нападачима који су били припадници „скинхедса“. Дакле, суд је нашао да у предметима где је насиље мотивисано мржњом надлежни органи имају додатну дужност да употребе „најбоље напоре“ у процесуирању тих злочина, јер „поступање према расно мотивисаном насиљу и бруталности једнако као у предметима који немају расне конотације, значило би не видети специфичну нарав тих дела која су посебно деструктивна у односу на основна људска права“.

У предмету *Ойуз против Турске (Opuz v. Turkey)*²⁶ ЕСЉП је нашао да су турске правосудне власти пропустиле заштитити жену и њену мајку од злостављања које је годинама вршено од стране њеног мужа, а које је је на крају, када је жена покушала да напусти брачну заједницу, кулминирало убиством њене мајке. Специфичност овог предмета се огледа у томе што је ЕСЉП путем посредних доказа, пре свега анализираних извештаја о насиљима у породицама, нашао да су у том периоду у Турској највећи број жртава насиља у породици биле жене, да се посебно велики број тих дела десио у месту где је живела подносила представке, да су све те жене биле курдског порекла, најчешће неписмене или ниског степена образовања, без средстава за живот, те да су на неки начин турске власти толерисале насиље над женама, сматрајући то „породичним стварима“. Дакле, суд је дошао до закључка да су турске власти неделовањем у таквим ситуацијама створиле такву климу релативизације насиља над женама, те да су пропустиле пружити одговарајућу заштиту подносиоцу захтева и њеној мајци, на који начин је учињена повреда члана 14 Конвенције.

У предмету *Милановић против Србије (Milanović v. Serbia)*²⁷ ЕСЉП је нашао да су полицијски органи Републике Србије учинили недовољно напора да идентификују и затим процесуирају припаднике екстремистичких група који су у временском периоду од неколико година претили, нападали па чак и наносили повреде ножем подносиоцу представке који се декларисао као водећи члан верске заједнице Харе Кришна. Суд је истакао да је свестан тежине доказивања, али да „исто као и у случају расно мотивисаних напада, приликом истраге насилних догађаја државни органи имају додатну дужност да предузму све оправдане кораке да открију сваки верски мотив и да утврде да ли је у таквим догађајима верска мржња или предрасуда можда имала неку улогу“. Образлажући свој став, суд је посебно истакао чињеницу да се полиција позивала на „добро позната верска опредељења подносиоца представке, као и на његов чудан изглед, и да је очигледно придавала посебну

26 Предмет Опуз против Турске (представка бр. 33401/02), одлука је доступна на: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-92945%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-92945%22]}), 21. март 2025. године.

27 Предмет Милановић против Србије (представка бр. 44614/07), одлука је доступна на: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22languageisocode%22:\[%22SRP%22\],%22appno%22:\[%2244614/07%22\],%22documentcollectionid%22:\[%22CHAMBER%22\],%22itemid%22:\[%22001-142983%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22languageisocode%22:[%22SRP%22],%22appno%22:[%2244614/07%22],%22documentcollectionid%22:[%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-142983%22]}), 21. март 2025. године.

важност чињеници да је већина напада на њега пријављивана пре или после великог православног празника...“. То све указује да је полиција имала довољно доказа да се ради о верски мотивисаном насиљу, те да је био неопходан додатан напор да се идентификују а затим и прецусирају извршиоци, због чега је суд констатовао повреду члана 14 Конвенције.

У предмету *Идентоба и остали против Грузије (Identoba and others v. Georgia)*²⁸ ЕСЉП је утврдио пропусте грузијске власти да заштити дискриминацију по основу сексуалне оријентације. Наиме, подносилац захтева је ЛГБТ особа која је заједно са осталим ЛГБТ особама присуствовала мирној шетњи организованој поводом обележавања дана борбе против хомофобије. Суд је установио да власти нису на адекватан начин реаговале, јер нису успели да приликом шетње спрече да припадници ЛГБТ буду вређани, а затим и нападнути од стране две верске групе, као и да нису на адекватан начин процесуирали учиниоце. Осим што нису процесуирали све извршиоце, то код оних које су процесуирали, нису успели да утврде постојање дискриминаторног мотива, односно мотива мржње због сексуалне оријентације, па је и у том случају учињена повреда чл. 14 Конвенције.

4. НАЦИОНАЛНИ ИЗВОРИ О ЗЛОЧИНУ ИЗ МРЖЊЕ

Регулисање злочина из мржње у Републици Србији је релативно новија област кривичног права, која у последњој деценији добија све већи значај. Међутим, неопходно је напоменути да су и Уставом Републике Србије²⁹ прописана одређена начела која штите широк спектар људских и мањинских права, а између осталих и садрже експлицитну забрану дискриминације. Наиме, чланом 21 Устава Републике Србије је прописано да су пред Уставом и законом сви једнаки, да свако има право на једнаку законску заштиту, без дискриминације, те да је забрањена свака дискриминација, непосредна или посредна, по било ком основу, а нарочито по основу расе, пола, националне припадности, друштвеног порекла, рођења, вероисповести, политичког или другог уверења, имовног стања, културе, језика, старости и психичког или физичког инвалидитета. Дакле, ради се о једној општој забрани дискриминације која је касније послужила за доношење других антидискриминационих закона као што су Закон о забрани дискриминације,³⁰ Закон о спречавању дискриминације особа са инвалидитетом,³¹ Закон о заштити

28 Предмет Идентоба и остали против Грузије (представка бр. 73235/12), одлука је доступна на: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-154400%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-154400%22]}), 21. март 2025. године.

29 Устав Републике Србије, *Службени гласник Републике Србије*, бр. 98/2006 и 115/2021.

30 Закон о забрани дискриминације, *Службени гласник Републике Србије*, бр. 22/2009.

31 Закон о спречавању дискриминације особа са инвалидитетом, *Службени гласник Републике Србије*, бр. 33/2006 и 13/2016.

слобода и права националних мањина,³² Закон о црквама и верским заједницама,³³ Закон о службеној употреби језика и писма³⁴ и Закон о спречавању насиља и недоличног понашања на спортским приредбама.³⁵

Када говоримо о моделима инкриминисања института злочина из мржње треба напоменути да се у решавању овог изазова примењују три модела. Први се огледа у прописивању посебних кривичних дела са мотивом мржње, други се огледа у прописивању увећања санкција код кривичних дела која су већ прописана кривичним законодавством, а која су извршена услед мотива мржње према одређеном личном својству жртве и трећи модел који представља комбинацију прва два модела. Иако сви поменути модели имају одређене недостатке, због недостатка простора у овом раду се даље нећемо бавити овом проблематиком, с тим што је неопходно истаћи да је у наше кривично законодавство, а по угледу на већину земаља чланица ОЕБС-а, имплементиран други модел (мада у нашем кривичном законодавству постоје кривична дела дискриминаторског карактера и која на одговарајући начин у свом бићу садрже или могу садржати мржњу). У том смислу треба истаћи да у оквиру домаћег нормативног оквира за регулисање злочина из мржње свакако највећи значај припада доношењу Закона о изменама и допунама кривичног законика³⁶ који је поред до тада постојећих околности за одмеравања казне у члану 54а Кривичног законика³⁷ (у даљем тексту КЗ) у кривично законодавство увео обавезну отежавајућу околности за кривична дела учињена из мржње.

Неспорно је да су и пре ових измена чланом 54 КЗ била прописана општа правила о одмеравању казне у оквиру којих је било предвиђено да ће суд приликом одмеравања казне узети у обзир и околности које утичу да казна буде мања или већа, а нарочито да ће поред осталих околности ценити побуде из којих је дело учињено. Међутим, без обзира што се под тим побудама свакако има сматрати и мржња, треба истаћи да је та одредба уопштена и не говори експлицитно о мржњи као отежавајућој околности, нити је прописује као обавезну отежавајућу околност.³⁸ Управо због недовољне

32 Закон о заштити слобода и права националних мањина, *Службени гласник Републике Србије*, бр. 72/2009, 97/2013-Одлука УС и 47/2018.

33 Закон о црквама и верским заједницама, *Службени гласник Републике Србије*, бр. 36/2006.

34 Закон о службеној употреби језика и писма, *Службени гласник Републике Србије*, бр. 45/91, 53/93, 67/93, 48/94, 101/2005, 30/2010, 47/2018 и 48/2018.

35 Закон о спречавању насиља и недоличног понашања на спортским приредбама, *Службени гласник Републике Србије*, бр. 67/2003, 101/2005, 90/2007, 72/2009, 111/2009, 104/2013 и 87/2018.

36 Закон о изменама и допунама Кривичног законика, *Службени гласник Републике Србије*, бр. 121/2012.

37 Кривични законик, *Службени гласник Републике Србије*, бр. 85/2005, 107/2005, 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016, 35/2019 и 94/2024.

38 З. Стојановић, *op.cit.*, 281.

кривичноправне заштите у односу на поједине посебно рањиве друштвене групе, као и због интенције усклађивања нашег кривичног законодавства са међународним нормативима, то је у члану 54а КЗ прописано да ако је кривично дело учињено из мржње због припадности раси и вероисповести, националне или етничке припадности, пола, сексуалне оријентације или родног идентитета другог лица, ту околност суд ће ценити као отежавајућу околност, осим ако она није прописана као обележје кривичног дела. Ради се о одредби која у правно-догматском смислу има објективни и субјективни елемент. Док објективни елемент захтева да је извршено неко кривично дело предвиђено одредбама КЗ, то се субјективни елемент огледа у „постојању мржње“ према жртви због њене припадности одређеној друштвеној групи. Дакле, овај субјективни елемент подразумева да се ово дело мора извршити са директним умишљајем, односно, да се ради о „обогаћеном“ умишљају.³⁹ Наиме, ради се о кривичним делима учињеним из мржње у којима учинилац напада жртву због њене стварне или претпостављене припадности једној од наведених друштвених група, односно поседовања личних својстава. У свим тим ситуацијама законодавац је обавезао суд да приликом одмеравања казне ту околност цени као отежавајућу. На овај начин је законодавац ову мржњу већ вредновао као отежавајућу околност и истој је дао облигаторно дејство.

Међутим, како законодавац није определио значење личних својстава наведених у члану 54а КЗ, потребно је, ради бољег разумевања ове одредбе, указати на значење ових појмова у међународним документима и теорији. Појам **раса** се пре свега односи на групу људи који се сматрају посебним по својим физичким карактеристикама, с тим што је неопходно нагласити да се ради о једној социјалној конструкцији те да међународна заједница изричито одбацује сваку доктрину о расној супериорности или теорије које покушавају да утврде постојање такозваних различитих људских раса. За дефинисање појма **вероисповести** од значаја је Општи коментар 22 УН Комитета за људска права који је закључио да концепт слободе мишљења, свести или религије обухвата „теистичка, нетеистичка и атеистичка убеђења“, те да би термине „религија“ и „веровање“ требало тумачити у најширем смислу са циљем обухватања како институционализованих тако и мање познатих система убеђења. Појам **национална припадност** означава културолошку припадност одређеној националној групи која може бити у вези са другом државом у односу на ону чији је држављанин одређено лице, или не мора постојати никаква веза са било којом државом. Под **етничком припадношћу** се има сматрати „колектив унутар шире популације који дели стварно или претпостављено заједничко порекло, сећања о заједничкој прошлости и културолошку усредоточеност на један или више симболичких елемената који одређују идентитет тог колектива“. Под појмом **пола**

39 Д. Коларић, „Кривично законодавство Републике Србије и кривична дела учињена из мржње“, *Часопис Теме*, 2015, 502–503.

се подразумевају биолошке разлике између жена и мушкараца и оне су углавном трајне и универзалне, а док се **род** односи на психолошке, културолошке и друштвене карактеристике жена и мушкараца, за које се сматра да су научене, односно наметнуте од друштва и које зависе од низа фактора ка ошто су културни, политички, економски, друштвени и религиозни. **Сексуална оријентација** подразумева избор који особа прави у односу на пол сексуалног и емотивног партнера или партнерке, док се **родни идентитет** тумачи као део личног идентитета који се односи на социјалну и личну перцепцију појединца о припадању, односно неприпадању властитом биолошком полу.⁴⁰

Овде би само напоменули да члан 54а КЗ уважава и тзв. забрану двоструког вредновања, односно, мржња према напред наведеним категоријама може представљати обавезну отежавајућу околност само уколико иста није обухваћена бићем неког кривичног дела. Тако на пример изазивање националне, расне и верске мржње и нетрпељивости из члана 317 КЗ представља кривично дело које у свом бићу садржи мржњу, тако да се мржња према овим категоријама код предметног кривичног дела не би могла сматрати отежавајућом околношћу. Такође наглашавамо да то што је у члану 54а КЗ прописано да мржња према наведеним групама представља обавезну отежавајућу околност нужно не значи да ће се изрицати строжије казне из разлога што ће се она (мржња из члана 54а КЗ) ценити у консталацији са свим другим отежавајућим и олакшавајућим околностима конкретног случаја, а како је то предвиђено општим правилима о одмеравању казни из члана 54 КЗ. Такође, а складу са претходно реченим, мржња према групацијама које нису обухваћене чланом 54а КЗ може бити цењена као отежавајућа околност у смислу члана 54 КЗ (под окриљем учиниочевих побуда). Из тога следи да мржња из чл.54а КЗ, када су за то испуњени услови представља обавезну отежавајућу околност, док мржња према другим групацијама само „могућу“ отежавајућу околност.

Нацртом закона о изменама и допунама КЗ из 2024.године, предвиђено је проширивање заштићених група из члана 54а КЗ, тако што се у члану 54а КЗ уводи као заштићено својство и инвалидитет. У образложењу овог предлога стоји да ће се на тај начин обезбедити конзистентност са другим законима, али и ускладити наше кривично законодавство са међународним стандардима. Међутим, нејасно је зашто још нека лична својства, или припадност још неким групацијама не би биле релевантне са становишта члана 54а КЗ. Ту пре свега мислимо на евентуалну јачу кривичноправну заштиту старијих лица. Наиме, треба истаћи да у савременом друштву старија лица све чешће постају мета насиља, занемаривања, економске експлоатације и говора мржње, што их сврстава у ред посебно рањивих категорија. Такође, приметно је да у свету, па и код нас, становништво све више стари, да се

40 Више о дефинисању личних својстава у оквиру међународних норматива и теорије видети код: Е. Ђоровић, *op. cit.*

старија лица све више сматрају као „оптерећујући“, „бескористан“ део друштва, те да је у последњих неколико година код нас изузетно порастао број напада и излива мржње према старијим лицима, па тако старосно доба представља једно од пет најучесталијих личних својстава дискриминаторног понашања.⁴¹ Сматрамо да би увођењем старости, као основа за утврђивање мотива мржње, имало пре свега значаја у ефикаснијем правном одговору на специфичне облике насиља над старијима, затим би се свакако послала јасна порука о друштвеној неприхватљивости дискриминације старијих лица, а на крају, осим што има потпору у Уставу РС, то би дошло и до потпунијег усклађивања са међународним стандардима о којима смо претходно говорили.

5. ПРОБЛЕМАТИКА УТВРЂИВАЊА ЗЛОЧИНА ИЗ МРЖЊЕ У КРИВИЧНОМ ПОСТУПКУ

Обзиром да мржња представља субјективну односно унутрашњу чињеницу, ради се о чињеници која се налази „у душевном животу личности“⁴² учиниоца кривичног дела, тј. окривљеног. Као и свака унутрашња чињеница, она се теже доказује од спољашних чињеница, из разлога што су такве чињенице, „по правилу, недоступне опажању“.⁴³ Међутим њихово утврђивање није немогуће, већ се оне утврђују класичним доказним средствима као што су искази окривљених лица и сведока, исправама или пак закључивањем на основу других, спољашних чињеница. Како смо већ у претходним редовима истакли, ради се о кривичним делима са поруком, тако да се у поступку утврђивања требају имати у виду како непосредни, тако и посредни докази (показатељи мржње).⁴⁴ На пример, сам окривљени може износећи своју одбрану потврдити мржњу према одговарајућој групи односно лицима која поседују одговарајућа лична својства из чл.54а КЗ (признање), а такође, може и својом писаном речју (најчешће се то данас

41 A. Bačićanin, L. Hubić-Nurković, “The Legal Framework Of The Criminal Protection Of The Elderly In The Legislation Of The Republic Of Serbia”, *Elderly People and Discrimination: Prevention and Reaction* (ed. Z. Pavlović), Pekograf d.o.o. Beograd, Novi Sad, 2023, 229.

42 М. Грубач, *Кривично процесно право – Увод и општи део*, Службени гласник, Београд, 2004, 275.

43 *Ibidem*.

44 Показатељи мржње представљају једну или више чињеница које саме за себе или у комбинацији са другим чињеницама и околностима указују да су поступци учиниоца, уцелости или делимично, могли бити мотивисани мржњом. У том смислу могуће је разликовати објективне и субјективне показатеље мржње. Док су први засновани на објективним критеријумима, односно објективним околностима у вези са жртвом учиниоцем или кривичним делом, то су други показатељи мржње произилазе из перцепције жртве, односно сведока, тј да ли је кривично дело мотивисано предрасудима. Више о томе у: Т. Мировић, *op. cit.*, 30–32.

врши путем друштвених мрежа) испољавати мржњу према наведеним групама и лицима и сл.⁴⁵ Осим окривљеног, свакако, то могу потврдити и сведоци приликом испитивања у кривичном поступку (укључујући и оштећеног), па се чак то испитивање сведока може више концентрисати и базирати на ранији живот окривљеног и његово понашање независно од конкретног кривичног дела, него што ће се сведоци изјашњавати на околности извршења кривичног дела. Односно, могуће је посредним путем утврђивати да ли је раније окривљени у свом понашању (укључујући и свој говор) испољавао своју мржњу према наведеним групама и лицима, што би представљало својеврсно посредно доказивање тог мотива.

Члан 54а КЗ се односи на одмеравање казне, што значи да је чињеница мржње неопходна суду приликом доношења пресуде. Међутим, терет доказивања оптужбе је на тужиоцу у смислу члана 15 став 3 Законика о кривичном поступку (у даљем тексту ЗКП),⁴⁶ а имајући у виду да ће се у највећем броју случајева радити о кривичним делима за која се гони по службеној дужности, ту обавезу превасходно има јавни тужилац, који чак и у оптужном предлогу (ако је реч о скраћеном поступку – члан 500 став 1 тачка 6 ЗКП) односно у својој завршној речи (члан 413 став 1 ЗКП) предлаже врсту и висину кривичне санкције. Отуда је на тужиоцу, а пре свега јавном тужиоцу, обавеза да допринесе утврђивању мржње у смислу члана 54а КЗ, нарочито ако се има у виду да је он руководиоца предистражног поступка и орган који спроводи истрагу (члан 43 став 2, тачка 1 и 3 ЗКП). Ово је посебно важно истаћи из разлога што је мржњу потребно, ако је то могуће, утврдити још у најранијим фазама поступка, јер не треба заборавити да је једно од златних питања криминалистике и питање учиниоачевог мотива (питање зашто?).⁴⁷ Наиме, поред обавезе прикупљања доказа и података који утичу да ли ће подићи оптужницу или обуставити поступак, јавни тужилац је дужан да прикупи и неке личне податке о ранијем животу учиниоца, приликама у којима живи, па може чак одредити и одређене психолошка испитивања. На овај начин ће се евентуално доћи до података који ближе дефинишу социјалну, психолошку или моралну димензију учиниоца,⁴⁸ и који могу неретко бити од посебног значаја приликом утврђивања посебних околности, односно индивидуализације казне код ове врсте кривичних дела.

Управо у циљу постизања законитости, делотворности и једнообразности у поступању јавних тужилаца у кривичним предметима ради гоњења учинилаца због кривичних дела учињених из мржње у Републици

45 Овде се ради о најширем појму исправа. Наравно, ако су у питању друштвене мреже, може доћи у обзир и вештачење (ИП адресе, аутентичности садржаја и сл.).

46 Законик о кривичном поступку, *Службени гласник РС*, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014, 35/2019, 27/2021 – УС, 62/2021 – УС.

47 О томе: Б. Симоновић, *Криминалистика*, Правни факултет Универзитета у Крагујевцу, Крагујевац, 2012, 54-57.

48 Г. П. Илић и др., *Коментар Законика о кривичном поступку*, Службени гласник Републике Србије, 2014., 747.

Србији, у смислу члана 54а КЗ, то је Републичко јавно тужилаштво издало и Опште обавезно упутство којим је наложено да сва јавна тужилаштва у Републици Србији пре свега одреде контакт тачке за ова кривична дела, које ће бити задужене за праћење евидентирања ових кривичних дела, консултације са обрађивачима, контакте са жртвама, али и специјализованим организацијама цивилног друштва који пружају подршку жртвама ових кривичних дела.⁴⁹

Тешко је дати неке конкретне смернице за утврђивање посебних околности код одмеравања казне за кривична дела учињена из мржње, али у свим случајевима треба водити **рачуна о својствима оштећеног лица** (жртве), нашта нам указују и поменуте одлуке ЕСЉП. Нажалост, врло често су жртве одговарајућих напада припадници ромске мањине, ЛГБТ популације, жене, припадници одређених верских група (не умањујемо значајни жртви које припадају неким другим групама, односно имају друга лична својства, већ само указујемо на најчешће случајеве) што може, у констатацији са неким другим чињеницама, бити значајна околност за утврђивања околности мржње. **Лични живот учиниоца** такође може бити значајна полазна тачка – индиција у том правцу, нарочито ако је реч о лицу које нескривено припада одговарајућим екстремистичким групацијама, или које је јавно или у неким ужим крговима испољавало своју мржњу према заштићеним групама или појединцима. Околност да учинилац и жртва припадају различитим расама, религијским уверењима, сексуалној оријентацији, етничком пореклу, роду, полу и слично такође може користити за утврђивање овог мотива. Затим, околност која се огледа у специфичном говору, писању или гестикулацији, евентуално исцртавање одређених симбола или графита на месту или близу места извршења дела, као и ношење специфичне одеће или тетоважа које носе лица која припадају одређеним екстремистичким групама. Између осталог, чак некада и чињеницу да је дело извршено за време празника, или датума од посебног значаја за одређену групу, такође може јасно указати да је мотив извршења кривичног дела мржња према припадницима заштићене групе.⁵⁰ У сваком случају, не можемо рећи да постоји неки јединствен став у погледу основних карактеристика личности учиниоца, јер учиниоци не морају ни бити особе које су у претходном периоду испољавале неке предрасуде, па се у теорији говори о тзв. тростепеној класификацији учинилаца ове врсте кривичних дела.⁵¹

Истичемо да по већинском схватању мржња не мора бити „стварна“ већ може бити и „претпостављена“, односно да није нужно да жртва заиста

49 Опште обавезно упутство Републичког јавног тужилаштва О. бр. 4/2018 од 28 .9. 2018. године.

50 Д. Т. Димовски, М. П. Костић, „Доказивање злочина мржње“, *Зборник радова Правној факултету у Новом Саду*, 3/2018, 1116.

51 У теорији се разликују учиниоци из забаве, реактивни учиниоци и миснионари, више о томе у: М. Ницевић, С. Дечковић, „Процесуирање злочина из мржње у Републици Србији и Босни и Херцеговини“, *Часопис Безбедносћ*, 2020, 103–104.

припада заштићеној групи односно да има заштићено својство, већ је довољно да учинилац верује у то да је реч о заштићеном лицу. Наиме, у оваквим случајевима се окривљени не би могао позивати на заблуду (мислио је да жртва припада некој нацији, јер да је знао не би дело учинио), управо због тога што га је мржња према заштићеним групама и лицима мотивисала на криминални чин. Неоправдано би било једно такво лице „амнестирати мржње као отежавајуће околности“ у, на пример, случају наношења телесних повреда другом, услед погрешног веровања да је жртва припадала некој етничкој заједници (а у ствари није), јер би тиме сам мотив учинио-очевог деловања, иако крајње неприхватљив, остао кривичноправно ирелевантан. Такође, сматрамо да треба водити рачуна и о томе да се нужно не мора радити о окривљеном који има негативна уверења - мржњу према жртвама које потпадају под члан 54а КЗ. То би били одговарајући, усудићемо се рећи, перфидни злочини из мржње. На пример, неко лице подстрекне припаднике неког екстремистичког друштва да изврше одређено кривично дело према припаднику одређене заштићене групе, иако тај подстрекач не гаји мржњу према тој заштићеној групи. У тој ситуацији има места примени, сматрамо, члан 54а КЗ. Требало би размислити и о могућности примене ове одредбе у оним ситуацијама када неко лице злоупотреби то што жртва припада некој од заштићених група, вршећи непосредно неко кривично дело према њој, злоупотребљавајући ту околност, иако лично оно нема негативан став према таквој групи, односно личним ствојствима. На пример, неко лице уцењује пропадника ЛГБТ популације, због тог његовог својства, откривањем компромитујућег материјала. Да ли би у том случају имало места примени члан 54а КЗ у вези са кривичним делом уцене из члан 215 КЗ? О овој могућности треба размислити, имајући у виду да се у таквим случајевима злоупотребљава заштићено својство жртве, чега је учинилац итекако свестан. Овим се отвара питање да ли је акценат на осећању жртвине угрожености због припадности заштићеној групи односно због поседовања одређеног својства или само на мотиву учиниоца?⁵²

Уколико се неке од наведених околности „прелиминарно“ утврде следећи корак је да се придобију законити докази, поштовањем одредаба ЗКП, и да се након спроведеног поступка окривљени адекватно кривично санкционише, прецизније казни, уз поштовање одредбе члана 54а КЗ.

6. УМЕСТО ЗАКЉУЧКА

Злочини из мржње остају једно од најделикатнијих и најсложенијих питања у оквиру савременог кривичног права, јер у њиховој основи лежи

52 *Ratio* члана 54а КЗ је да пружи појачану кривичноправну заштиту лицима која припадају одговарајућим групацијама, односно посудују одговарајућа лична својства, тако да постоји озбиљна аргументација да се и напред наведени случајеви посматрају кроз призму те одредбе.

не само повреда индивидуалног добра, већ и напад на темељне вредности једног демократског друштва. Управо због њихове симболике, ти злочини захтевају суптилну анализу, прецизну квалификацију и пажњу законодавца као и постојање јасних методолошких смерница у њиховом утврђивању.

У претходним излагањима смо настојали да ближе размотримо различиту проблематику која се везује за члан 54а КЗ. О овој теми прилично се говорило код нас последњих година. Међутим, очигледно је да се питању самог утврђивања и доказивања мржње није довољно посвећивало пажње, што можда и јесте разлог томе зашто одредба предметног члана није адекватно заживела у пракси. Колико смо видели из неколико одлука ЕСЉП, овој околности, нажалост, нису дали одговарајући значај ни правосудни органи других држава, јер се у поменутим одлукама (и другим одлукама овог суда), често констатује да надлежни органи нису посветили довољно пажње одређеним дискриминатоским аспектима конкретних случајева.

Циљ нам је да укажемо да је питању побуда, у овом случају мржње, потребно посветити пажњу од само почетка поступка, тачније још у предистражном поступку уколико постоје индиције које упућују на то. Што ранијим увиђањем ове околности олакшаће се њено адекватно утврђивање у кривичном поступку, те самим тиме изрицању адекватних казни са становишта интенције одредбе члана 54а КЗ. У том смислу, поред наведеног, јаснијег дефинисања нормативног оквира, једнако важно место припада и адекватнијој едукацији и оспособљавању надлежних органа у препознавању и процесуирању злочина из мржње.

ЛИТЕРАТУРА

- Bačićanin A., Hubić–Nurković L., “The Legal Framework Of The Criminal Protection Of The Elderly In The Legislation Of The Republic Of Serbia”, *Elderly People and Discrimination: Prevention and Reaction* (Z. Pavlovic, ed), Pekograf d.o.o. Beograd, Novi Sad, 2023.
- Bošnjak M., Grgić Boulais A., „Злочин из мржње з пракси Европског суда за људска права“, *Hrvatski ljetopis za kaznene znanosti i praksu*, 2/2019.
- Грубач М., *Кривично процесно право – Увод и општи део*, Службени гласник, Београд, 2004.
- Димовски Д. Т., Костић М.П., „Доказивање злочина мржње“, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду*, 3/2018.
- Ивановић А. Р., „Превентивни аспекти члана 54а (Посебна околност за одмеравање казне за кривично дело учињено из мржње) Кривичног законика Републике Србије“, *Кривично законодавство и превенција криминалиитета (норма и пракса)* (ур. М. Симовић), Српско удружење за кривичноправну теорију и праксу – Графомар: Београд - Лакташи, 2020.
- Илић Г. П., Мајић М., Бељански С., Трешњев А., *Коментар Законика о кривичном процесу*, Службени гласник Републике Србије, 2014.

- Колаковић - Бојовић М., Ђукановић А, *Злочини из мржње у Републици Србији*, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд, 2023.
- Д. Коларић, „Кривично законодавство Републике Србије и кривична дела учињена из мржње“, *Часопис Теме*, 2015.
- Milivojević Z., *Emocije - Psihoterapija i razumevanje emocija*, Novi Sad, Prometej, 2003.
- Мировић Т. и група аутора, *Смернице за кривично пољење злочина из мржње у Републици Србији*, Мисија ОЕБС-а у Србији, Београд, 2018.
- Munivrana Vajda M., Šurina Marton A., „Zločin iz mržnje u Republici Hrvatskoj – neki teorijski i praktični prijedori“, *Hrvatski ljetopis za kaznene znanosti i praksu*, 2/2019.
- Navarro I. J. et al., “The Psychology of Hatred”, *The Open Criminology Journal*, 2013.
- Ницевић М, Дечковић С, „Процесуирање злочина из мржње у Републици Србији и Босни и Херцеговини“ *Часопис Безбедности*, 2020.
- Симоновић Б., *Криминалистика*, Правни факултет Универзитета у Крагујевцу, Крагујевац, 2012.
- Стојановић З., *Коментар Кривичног законика*, Службени Гласник, Београд, 2021.
- Ђоровић Е. и група аутора, *Приручник за симулацију суђења из области злочина из мржње*, Монитор, Нови Пазар, 2020.

ПРОПИСИ

- Закон о ратификацији Међународног пакта о грађанским и политичким правима, *Службени лист СФРЈ*, бр. 7/71.
- Закон о ратификацији Међународне конвенције о укидању свих облика расне дискриминације, *Службени лист СФРЈ*, бр. 6/67.
- Закон о ратификацији Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода, измењене у складу са Протоколом број 11, протокола уз Конвенцију за заштиту људских права и основних слобода, Протокола број 4 уз Конвенцију за заштиту људских права и основних слобода којим се обезбеђују извесна права и слободе који нису укључени у Конвенцију и Први протокол уз њу, Протокола број 6 уз Конвенцију за заштиту људских права и основних слобода о укидању смртне казне, Протокола број 7 уз Конвенцију за заштиту људских права и основних слобода, Протокола број 12 уз Конвенцију за заштиту људских права и основних слобода и Протокола број 13 уз Конвенцију за заштиту људских права и основних слобода о укидању смртне казне у свим околностима, *Службени лист СЦГ - Међународни ујовори*, бр. 9/2003, 5/2005 и 7/2005 – испр., *Службени гласник РС - Међународни ујовори*, бр. 12/2010 и 10/2015.

- Закон о потврђивању Оквирне конвенције за заштиту националних мањина, *Службени лисй СРЈ - Међународни ујовори*, бр. 6/98.
- Закон о забрани дискриминације, *Службени йласник Рейублике Србије*, бр. 22/2009.
- Закон о спречавању дискриминације особа са инвалидитетом, *Службени йласник Рейублике Србије*, бр. 33/2006 и 13/2016.
- Закон о заштити слобода и права националних мањина, *Службени йласник Рейублике Србије*, бр. 72/2009, 97/2013-Одлука УС и 47/2018.
- Закон о црквама и верским заједницама, *Службени йласник Рейублике Србије*, бр. 36/2006.
- Закон о службеној употреби језика и писма, *Службени йласник Рейублике Србије*, бр. 45/91, 53/93, 67/93, 48/94, 101/2005, 30/2010, 47/2018 и 48/2018.
- Закон о спречавању насиља и недоличног понашања на спортским приредбама, *Службени йласник Рейублике Србије*, бр. 67/2003, 101/2005, 90/2007, 72/2009, 111/2009, 104/2013 и 87/2018.
- Закон о изменама и допунама Кривичног законика, *Службени йласник Рейублике Србије*, бр. 121/2012..
- Законик о кривичном поступку, *Службени йласник РС*, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014, 35/2019, 27/2021 - УС, 62/2021 – УС
- Кривични законик, *Службени йласник Рейублике Србије*, бр. 85/2005, 107/2005, 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016, 35/2019 и 94/2024.
- Опште обавезно упуство Републичког јавног тужилаштва О.бр.4/2018 од 28.9.2018.године.
- Универзална декларација о људским правима 217 (III) од 10. децембра 1948. године.
- Устав Републике Србије, *Службени йласник Рейублике Србије*, бр. 98/2006 и 115/2021.

СУДСКА ПРАКСА

[https://hudoc.echr.coe.int/bul#{%22documentcollectionid2%22:\[%22GRAND CHAMBER%22,%22CHAMBER%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/bul#{%22documentcollectionid2%22:[%22GRAND CHAMBER%22,%22CHAMBER%22]})

Adnan Bačićanin*

CHALLENGES IN DETERMINING SPECIFIC CIRCUMSTANCES FOR SENTENCING HATE-MOTIVATED CRIMES

Summary

A hate crime represents a specific form of criminal behavior which, in addition to violating the personal rights and freedoms of the individual, leaves deep consequences on society as a whole by undermining the principles of equality, tolerance, and security. Its foundation lies in prejudice-motivated intent toward certain personal characteristics of the victim, which distinguishes it as a unique type of criminal offense. This paper analyzes the challenges related to determining the specific circumstances that influence sentencing in hate crime cases, with a particular focus on the legal framework of the Republic of Serbia. Key sources of international law are also examined, including documents from the United Nations, the Council of Europe, the European Union, and the European Court of Human Rights. Special attention is given to the concept of protected social groups and current efforts aimed at expanding their protection in line with the development of modern society. Finally, the paper highlights practical issues in proving the existence of hate motivation in criminal proceedings and emphasizes the need for further normative, institutional, and educational improvements to ensure more effective and fair application of the law in this sensitive area.

Keywords: hate crime, sentencing, aggravating circumstances, personal characteristics, Criminal Code.

* Public Prosecutor of the Higher Public Prosecutor's Office in Novi Pazar, adnan.bacicanin@yahoo.com.